

el-Melik el-Âdil Zeyneddîn Ketboğa (1294-1296)

el-Âdil Ketboğa Memlûk tahtına oturur oturmaz (1 Aralık 1294) tatlı dil ve güler yüzle memlûk ümerâsına yaklaşmaya başladı. en-Nâsır Muhammed'i annesi ile birlikte Kale'deki evlerinden birisinde oturarak dış dünya ile irtibatlarını kesti. Hüsâmeddîn Laçin'i nâibu's-saltana seçerek bütün devlet işlerini ona havale etti ve Fahreddîn el-Halîl'i de vezir yaptı.

Çok geçmeden insanlar bazı sebepler yüzünden Ketboğa'dan nefret etmeye ve onun zevalini temenni etmeye başladılar. Bunlardan birincisi, Ketboğa'nın tahta çıktığı yıl Nil'in suyunun alçalarak mahsulün iyi olmaması sebebiyle fiyatların yükselmesi, açlık, hastalık ve ölümlerin yaygınlaşmasıdır. Diğer bir sebep de Ketboğa'nın Moğol asıllı olmasıydı. Ketboğa'nın sultan olduğunu duyan ve İlhanlı Hükümdarı Gazan Mahmûd Han'ın İslâmiyet'i kabul etmesi sebebiyle oradan kaçan Moğollar Ketboğa'nın yanına gelmişler; kendilerine Uyratlar adı verilen bu Moğolları çok iyi karşılayan Ketboğa onlara zengin ıktalar tahsis etmişti.

Ketboğa'nın Mısır'da pahalılığın artıp yiyeceğin azaldığı ve açlık sebebiyle sokaklarda insanların öldüğü bir sırada on binden fazla Moğol'a hüsnü kabul göstererek misafir etmesi halk arasında öfkeye neden oldu. Bunun yanı sıra bu Uyratların putperest olması da onun asker ve halk tarafından sevilmemesine sebep oldu.

Aslında Ketboğa aleyhindeki bütün hareketlerin arkasında Hüsâmeddîn Laçin bulunuyordu. Çünkü Hüsâmeddîn Laçin, en-Nâsır Muhammed'in azlindeki komploda kendisinin de iştiraki olduğu için kendisinin de en az Ketboğa kadar tahta hakkı olduğuna inanıyordu. Bu sebeple Laçin, Ketboğa aleyhindeki havayı tahrik etmekle yetinmeyerek onu öldürmek üzere bir plân yaptı. Komployu hissedenden Ketboğa saltanatı bırakıp Dımaşk'a kaçarak canını kurtardı (15 Kasım, 1296).

el-Melik el-Mansûr Hüsâmeddîn Laçin (1296-1298)

Ketboğa sığınmak için Dımaşk'a kaçarken Laçin ümerâyı toplayarak kendisine sultan olarak biat etmelerini istedi; bunu temin etmek için onlara "Ben de sizlerden biriyim. Kendimi sizlerden ayırmıyorum. Kendi memlûklerimden hiç birisini sizin üzerinize çıkarmayacağım. Sizlerden bu konuda hiçbir şikâyet olmayacaktır. Ketboğa'nın memlûklerinin size yaptığı hiçbir şey yapılmayacaktır. Sizler benim arkadaşımınız ve kardeşlerimsiniz" gibi tatlı sözler söyledi. Böylece ümerânın desteğini kazanan Laçin, böylece sultan oldu (15 Kasım 1296).

Laçin, *er-Ravk el-Hüsâmî* diye bilinen meşhur *tahrîri* yaptırmıştı. Bu tahrîr neticesinde emîrlerin ve askerlerin toprakları daralmış ve gelirleri azalmıştı. Bu sebeple memlûkler Laçin'e kızgındılar ve "Herkes onun zevalini temenni edip beddua ediyordu".

Efendileri el-Eşref Halîl'in öldürülmesindeki rolü sebebiyle intikam almak isteyen el-Eşrefiyye Memlûkleri de fırsat kolluyorlardı. Neticede el-Burciyye'nin lideri Gürcü'nün idaresinde harekete geçtiler. Laçin ve Nâibü's-Saltana Mönge Temür öldürüldü (16 Ocak 1299).

el-Melik en-Nâsır Nâsireddîn Muhammed b. Kalavun (1299-1309) (II. Saltanatı)

Memlûk Devleti'nde baştan beri gördüğümüz gibi, herhangi bir sultanı öldüren emîr sultanlığın diğer emîrlerden daha çok kendisinin hakkı olduğuna inanıyordu. Laçin'in katlinden sonra da ümerâ toplandığında yeni sultanın kim olacağını belirleme konusunda aynı mülâhaza ile hareket edilmiş ve Gürcü "Ey emîrler! Sultanı ben öldürdüm. Efendimin öcünü ben aldım. en-Nâsır'ın yaşı küçük olduğu için onun sultan olması doğru olmaz" dedikten sonra, Emîr Tuğcu'yu göstererek "Bu sultan olsun, ben de onun nâibi olayım" demişti. Fakat sultanlığa geçmek isteyenlerin çok olması yüzünden görüşler ayrıldı. Bir emîr üzerinde birleşilemediği için en-Nâsır Muhammed'in tekrar sultan olması kabul edildi. Bunun üzerine en-Nâsır Muhammed el-Kerek'ten getirildi ve Kâhire'de bilhassa halk tarafından sıcak bir şekilde karşılandı. Sultanı, memlûk ümerâsının tayin etmesine rağmen halkın da Kalavun ailesinin şahsında ülkenin refahını gördüğü için kendi tercihini ortaya koyduğu ilk defa bu hadise vesilesi ile görülmektedir.

en-Nâsır'ın el-Kerek'ten gelmesine kadar geçen yirmi beş gün zarfında ümerâ, boş tahtın etrafında oturmuşlar ve ülkeyi müştereken idare etmişlerdi. en-Nâsır Kâhire'ye geldikten sonra tahta oturdu ve ümerâ ona bağlılık yemini etti. Emîr Seyfeddîn Sâlâr, nâibü's-saltana ve Emîr Baybars el-Çaşnigîr de üstâdâr tayin edildi (9 Şubat, 1299). Bu iki emîr, Sâlâr ve Baybars, sultanın yaşının küçük olmasından yararlanarak devlet işlerini ele geçirip en-Nâsır üzerinde büyük bir baskı kurdular. Öyle ki, onun yiyecek-içecek ve harçlığı gibi en basit şahsi işlerine bile müdahale etmeye başladılar.

Çok geçmeden Baybars ile Sâlâr arasında mücadele baş gösterdi ve bu durum, ülke dâhilindeki işlerin de bozulmasına sebep oldu. Nüfuzları her gün gittikçe artan el-Memâik el-Burciyye ile diğer memlûk grupları arasındaki çatışmalar durumu daha da kötüleştirdi. Kâhire halkının sokaklarda toplanarak en-Nâsır Muhammed lehinde nümayiş yapıp sloganlar attığı ve bu yüzden de memlûklerle halk arasında çatışmaların çıktığı görüldü.

Sonunda özel hayatına bile müdahale edilen en-Nâsır Muhammed'in sabrı tükendi ve ümerâdan hacca gitmek için ülkeyi terk etmesine müsaade edilmesini istedi. Bu bahane ile Kâhire'den çıkan sultan, el-Kerek'e varır varmaz Baybars ve Sâlâr'a mektup yazarak tahttan çekildiğini bildirdi (5 Nisan, 1309).

el-Melik el-Muzaffer Rukneddîn Baybars el-Çaşnigîr (1309-1310)

Ümerâ, en-Nâsır Muhammed'in tahttan çekildiğini bildiren mektubunu alınca çok kızdılar. Ona mektup yazarak hemen Mısır'a dönmesini, aksi takdirde kendisini el-Kerek'ten sürüp çıkaracaklarını ve ebediyen tahttan mahrum edeceklerini bildirdiler. "Çocukluğu bırakarak hemen buraya gel, eğer şimdi gelmezsen daha sonra da gelemezsin; pişman olursun, ama son pişmanlık fayda vermez" mealinde tehditkâr bir üslupla onu tahta davet ettilerse de en-Nâsır Muhammed, el-Kerek'te kalmakta ısrar edip dönmeye yanaşmadı.

Böylece tahta kimin çıkacağı meselesi yeniden gündeme geldi. Ümerâ, nâibü's-saltana olması sıfatıyla tahtı Emîr Sâlâr'a teklif ettilerse de Sâlâr, Ketboğa ve Laçin'in başına gelenlerin kendi başına da gelmesinden korkarak bunu kabul etmedi ve "Ey Emîrler! Vallahi ben buna

lâyık değilim” dedikten sonra arkadaşı Baybars el-Çaşnigîr’i göstererek: “Buna lâyık olan ondan başkası değildir” dedi ve böylece ümerâ, Baybars el-Çaşnigîr’e Sultan olarak biat ettiler. Baybars’a el-Muzaffer unvanı verildi. Sâlâr’da âdeti olduğu üzere nâibü’s-saltana görevinde kaldı (5 Nisan 1309). Baybars el-Çaşnigîr, el-Burciyye’den olup Çerkez asıllı idi. Kendisinden önce ise hiçbir Çerkez asıllı memlûk sultan olmamıştı.

Yeni sultanın halletmek zorunda olduğu ilk mesele Mısır içinde ve dışında hâlâ büyük bir itibarı olan en-Nâsır Muhammed meselesi idi. Suriye’deki ümerânın ileri gelenleri Baybars’a karşı çıkararak en-Nâsır Muhammed’e bağlı kaldılar. en-Nâsır’a mektup yazıp kendisine yardıma hazır olduklarını bildirdiler. “Ya sana tahtı alıveririz, ya da atlarımızın üzerinde ölürüz” dediler. Fakat en-Nâsır Muhammed sabretmeleri gerektiğini bildirdi. en-Nâsır Muhammed’in el-Kerek’teki faaliyetlerinden endişelenen Baybars mektup yazarak tehditler savurdu ise de en-Nâsır kendisini destekleyen Suriye’deki ümerâdan yardım istedi. Baybars kendisini sultan ilân edeliden beri, niyetleri isyan ederek en-Nâsır Muhammed’i tahta iade etmek olan Suriye’deki nâibler, tahtı hakikî sahibine vermek için harekete geçtiler. Mısır’daki emîrlerin bir kısmı da en-Nâsır Muhammed’e geldiler ve onu Mısır’a yürümeye teşvik ettiler. Baybars tahtını kurtarmak için biat aldı ise de bu onun tek başına kalmasını engelleyemedi. Sonunda el-Muzaffer Baybars tahttan feragat ettiğini ilan ederek (17 Şubat 1310) en-Nâsır Muhammed’e elçi gönderip af diledi. “Eğer beni hapsedersen bunu kendim için bir bahtiyarlık sayarım. Eğer sürgüne gönderirsen bunu bir seyahat kabul ederim. Şayet öldürürsen bunu da şehitlik kabul ederim” dedi. Kâhire’de kalmasının kendisi için tehlikeli olacağını sezerek hazinede ne var ne yoksa alıp şehirden çıktı. Halk onun kaçtığını görünce arkasından ağır sözler sarf ederek taşladılar.